

ACC. N:R M. 14840: 1-17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne Upptecknare: Enock Johansson, Killeberg
Härad: Ö. Göinge Berättare: " " "
Socken: Loshult Berättarens yrke: Lantbrukare
Uppteckningsår: 1960 Född år 1890 i Loshult

Liesmide. s. 1-17

Luf 113

Liesmidet.

ACC. N:R M. 14840:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hög 113.

I

När Liesmidet började i dessa trakter är omöjligt att besvara, det finns ingen, som nu lever, som kan minnas detta. Det är säkerligen en mycket gammal Tillverkning, som nog sträcker sig flera hundra år tillbaka i tiden.

Det har så gott som upphört i Torslunds socken, endast en liesmed finns numera, Axel Andersson, i Stilleberg, vilken dels bedriver tillverkningen med hjälp av maskiner.

Liesmidet upphörde i början av 1900-talet, dels på grund av att fabriksstilverkade liar kommo i handeln, och dels på grund av att utgången blev mindre när slätter och skördemaskiner kommo i bruk, och de gamla slätterängarna lades för föt.

och blev förvandlade till skogsmark.

Deccretum inverkade; att andra förtjänstmöjligheter blev större inpå 1900-talet, så att liernidet gav sämre inkomst än annat arbete i trakten.

I Loshult socken kan jag minnas följande liernedar: John Karlsson i Stokkult, upphörde med yrket i slutet av 1800-talet, det är mig obekant av var han lärt yrket. Hans son Sven Johansson i Stokkult, vilken lärt yrket av sin fader, började på 1870-talet, och slutade med tillverkningen i början på 1900-talet. Jöns Karlsson i Jillekulla, upphörde med tillverkningen i slutet av 1800-talet; hans son Sven Jönsson, som lärt yrket av sin fader, började med yrket i slutet av 1800-talet och upphörde med detsamma i början på 1900-talet.

Nils Nilsson i Hökån började också i slutet av 1800-talet och upphörde i början av 1900-talet. Hans son Nils Nilsson i Svinnö, vilken var den siste liesmeden i Leshults socken, som tillbakade liar för hand efter den gamla metoden. Han hade lärt yket av sin fader, samt började på 1890-talet, och upphörde omkring år 1920.

Förutom Axel Andreassons och samtliga liesmeder småbänder. De hade i regel 1 häst och 2-3 kor, de hade samtliga egen smedja och hade alltid en smidesdräng, vilken fick draga blåsbälgen, samt använda storsläggan vid utsmidning av lian.

Försäljningen skedde på olika sätt: Dels ködde liesmeden med egen skift till en viss ort där han försålde sina liar, dels i parti till handlande och dels i minnet på marknader och torgdager, samt dels som gård för hand

och del till bygdens folk i minnet hemma i
smedjan.

Liesmederna i Loshults socken hade
som försäljningsområde östra Kronobergs län, samt
Helmer län dit de reste, i regel enserma, med
egen skjut, under våren och försommaren och
berökte lanthandlere, samt de då infallande
marknads- och torgdagarna.

Liana voro huntade med björk-
vidjor, i regel 20 st. i varje hunt.

Liana, som såldes till handlande,
såldes i parti men på torgdagar försålades
de i minnet, dessutom försålades liesmederna
en del liar i minnet hemma i smedjan till byg-
dens folk.

En liesmed, med hjälp av sin dräng,
tjäckade omkring ett par tusen liar pr. år.

Gårdshandeln med liar tillgick i regel
så, att gårdshandlaren köpte liarna i parti
av liasmeden, samt drog omkring i bygderna med
en dragkärva och sålde liar till folket.

Gårdshandlare voro i regel äldre smeder
eller andra hantverkare av intelligent typ,
vilka kommit underfund med, att det gick
att tjäna mer pr. dag och på lättare sätt, än genom
vanligt arbete.

Någon förlagsverksamhet har säker-
ligen aldrig existerat bland liasmederna.

Lathandlarna i orten hade alltid
liar på lager och förrådade i minnet, men någon
handlare som uppköpte liar i parti och lämnade
materiel i utbyte fanns ej i Loshults socker.

Att skapt såldes samtidigt med li-
arna har jag ej hört talas om, men däremot
5. förrådade liasmederna brynetiskor och bryn =

stonor samtidigt med liar på marknader och torgdagar.

Under sista tiden av liaperioden såldes inga skärar, men på 1800-talet såldes skärar samtidigt med liarna, en del av li-smederna tillverkade även skärar, däribland förutnämnda Jöns Karlsson och hans son So en Jönsson i Ålskulla.

Att liar har försålts till utlandet har jag aldrig hört omtalas.

Vid tiden 1900-1910 kostade en lie av normal längd Li: 1.50 vid försäljning av li-smederna i minut hemma i smedjan eller på torg och marknader, till återförsäljare var partipriset betydligt lägre, omkring 1.-Kr. pr. styck.

I slutet av 1800-talet hade li-smidet högkonjunktur vilket till en del berodde på, att vid den tiden övergingo jordbrukarna

från att skära säden med skära, till att hugga den med lie, dessutom invecklade, att vid den tiden började dikningar och nyodlingar allmänt att förtagas, och förelöstas lierna fortare vid skörden på odlad jord än på de gamla slätterängarna.

Några slätter- eller skördemaskiner hade ej kommit i bruk vid denna tidpunkt.

II.

Inköp av liar varierade mycket.orter där det fanns liesmeder köpte många direkt av smeden hemma, samt dessutom av återförsäljare och på torgdagar och marknader.

Såväl liesmedar själva som återförsäljare anlätade marknadsförsäljning.

På orter där inga liesmedar fanns köpte man liar huvudsakligen på marknader och

av kringkörande återförsäljare, men även delvis i handelsbader på landet, såväl som vid stadsbesök.

Omkring skolskiftet ändrades försälfningsmetoderna så småningom, försäljningar på marknader och torrdagar såväl, som genom kringkörande återförsäljare minskade oavbrottet, men samtidigt ökade försäljningen genom de fasta handlarna.

Omkring skolskiftet fanns en del mycket bra liar, som hade strykande åtgång.

De bästa voro: "Lejonliar" med stämpeln A. V. S. samt ett lejon, och "Hjärterliar" med stämpeln A. T. S. och ett hjärta, samt "Rakkeglisar" med stämpeln "Rakkegl" plus monninitaler och "Boarsliar" med stämpeln "Boarp" plus monninitaler.

8. "Lejonliar och Hjärterliar" tillverkades i Hallaryd socken, "Boars och Rakkeglisar" tillverkades i

Åby socken.

Äldre liesmedar hade stämplat på sina Lier med namninitialer, en del hade enbart namninitialer, men en del hade förutom namninitialer även andra stämpelmärken, såsom "Ljor", "Ljörta", "Ljor" och "Ljör", Lier med dessa märken voro allmänna vid skulskiftet.

Dessutom fanns vid samma tidpunkt Lier med ortstämplat förutom initialerna, såsom "Boarp", "Rakkeg" och "Öskered".

Något särskilt sätt att pröva Liana, innan man började slå med dem, fanns inte, men en var slättestast kunde ganska väl se på Lian om den skulle bli bra eller ej.

Liana voro i regel slipade när man köpte dem, en god Lian var Ljusare i stålsggen än en dåligt hårdad Lian, Dessutom blev det små hack eller skärar i eggen på en nyslapt Lian om den

var hårt nog härdad, men härdningen var
ömtålig, blev liana för hårt härdade, så
samlade eggen sönder vid skärningen, blev
de däremot för svagt härdade, så blev lina
mjuk och slö i eggen och hade dålig skärpa.
Härdningen följade skicklighet och vana,
vilket inte alla lissmeder hade.

Olika storlekar fanns, de kortaste
voro 4 kvarter långa (1 kvarter = 15 cm), de längsta
voro 7 kvarter långa. Dessutom tillverkades
4 1/2 kvarters, 5 kvarters, 5 1/2 kvarters, 6 kvarters och
6 1/2 kvarters, de kallades i dagligt tal för 4
kvarters-linor, 4 1/2 kvarters-linor, 5 kvarters-linor o. s. v..

De vanligaste som såldes mest voro 5 kvarters,
5 1/2 kvarters och 6 kvarters.

10. Längden på lina, som man använde vid slätten
var beroende på grästypen och marktypen vid
slätten. De längsta användes endast vid

slätter av spjäs i torrdikade sjöar,
6 kvarters användes vid slätter av senka ängar,
5 1/2 kvarters vid slätter av odlade åkrar och mos-
sar, samt vid huggning av säd, 4 1/2 och 5 kvar-
tersliar användes vid slätter av stenbunden
gräsmark, samt även vid huggning av säd
på mycke stenbunden åkrar.

De kortaste liarna användes för slagning
av ljung och kallades för ljungliar, de voro gröv-
re i byggnaden än de större liarna och tillverkades
endast i liten omfattning.

Några hopfällbara liar tillverkades
inte i denna trakt, och jag har aldrig sett
någon sådan.

11. I denna trakt fanns ej mer än en typ
av lierskaft, de voro med 2 st. likadana hand-
tag (kneggar), som man höll i med båda hän-
den när man slog gräset.

Man uppte i Norrland fanns och finns ännu en annan typ av Lierkaft, de äro betydligt längre, med en vanlig "knagg" för högra handen, samt längre upp på skaftet en betydligt längre "knagg", som lades i vänstra armbålen och fattade man med vänstra handen direkt på skaftet emellan de båda knaggarna, denna sistnämnda typen av Lierkaft har nog envänt även söderut i Skåne, samt på andra håll.

Lien fästes på skaftet med ett band, under de sista 50 åren huvudsakligen av smidda band, men före av hammagjorda träband, vilka tillverkades av smala ek eller vidjeslyor, vilka klyvades och därefter lindades om "lielåret" och skaftet, genom särskilda utskärningar en bit från änderna kunde man fästa dessa band, så att de ej rullades upp. Därefter kileades lien hårt fast genom ett

driva in lämpliga träkilar mellan skapftet och bandet.

Tregel köpte man ett par liar et gångar. Livelängden på liarna var mycket olika, en god lie som var riktigt hårt höddad kunde hålla ut en hel säsons arbete med hösläts och sädeskörd i dagligt bruk under ett par månader, medan en mjuk lie ej höll mer än hälften så länge när den måste skäras oftare och förslits mer vid varje skäpning än en hård lie, dessutom blev en dålig lie ofta kasserad innan den var utsliten.

Priserna på liar voro vid skalskiftet cirka kr. 1.25 för 5 kvarters liar samt med 25 öres höjning i pris för varje 1/2 kvarter, i slutet av första världskriget kostade de ungefär jämt det dubbla, därefter har de upphöjligt gått upp i pris, på 1930-talet

kostade en 5-kartus. Lio 5 kr. Till ett i slutet
av 1940-talet koste 8.- kr. och hade under de
senaste åren kostat omkring 10.- kr. per styck.

Pris skillnaden i parti och minut
var omkring 15-20%.

Vär liffärsäljare, såväl liessmeder
som återfärsäljare vara ute på sina resor
hade de särskilda ställen (bondgårdar) där
de brukade övernatta år efter år.

Hade de goda lior voro de mycket
välsedda, med en däremot om liorna voro
dåliga år efter år, så fingo de höra att de
ej behövde komma igen mer.

Väse färsäljare hade sina be-
stämda turer och tükter år efter år.

Liorna användes både till skörd
och slätter, åtminstone under de senaste 100
14. åren, längre tillbaka i tiden användes

enbart skäran till skörd av säd, men blev omkring sekelskiftet helt utträngd av lian.

För omkring 60 år tillbaka tillverkades liar för skörd av säd, som varo dubbelt så breda, som vanliga liar, men de hade ingen större itzjng och upphärdes snart att tillverkas.

Liarna användes uteslutande av mönnen i dessa trakter.

Skäran användes tills i början av 1900-talet för skörd av säd, men höll skäran i ena handen och skar säden, medan man med andra handen och armens hjälp som- lede ihop densamma.

15. Skäran användes av råvöl mönnen som kunnarna, dock huvudsakligt av kvinnorna, ättnistore under den rätta tid, som den använts.

Lien har säkerligen efterträtt skären, fastän båda använts gemensamt, kanske under århundraden.

På alskoter på torp, bondgårdar och herrgårdar kan särskilt påvisas, att på torpen användes skären till långt in på 1900-talet där torparhustrun skär deras säd med skära under det mannen var borta på arbete.

På herrgårdarna utträngde lien skären tidigare än på bondgårdarna, och likaså utträngde slåtter- och skördemaskinerna lien tidigare på herrgårdarna än på bondgårdarna, men bondgårdarna följde snart efter herrgårdarna i rationaliseringen, men just hemma torpen, vilka använde enbart lien till de under sista tiden har blivit helt bortrationaliserade.

16.

Och ofta en lien behövde skörpas

brödde till stor på dess hårdhet, en hård
god liss behövde ej skäras mer än ett par
gångar dagligen och luttill användes i regel
en brynsten, påligt härdade liss, som vore mj-
ka, behövdes skäras betydligt oftare.

Vatt något skydd för lissens egg
eller spets använts har jag inte hört antalas.

I dessa trakter började slättermaskin
att användas i början av 1900-talet, medan skär-
demaskinen ej började användas förrän på
1930-talet.

Liss har i liten omfattning alljämt använt för slätter
av renar och dikevallar, samt på stenbunden mark,
som ej använts för bete, överom för huggning av
säd på små skiftor, där det ej böner sig att köra
med skärdemaskin.